

Kırım'ın Rusya Tarafından İlhakı ve Türkiye'nin Tutumu: Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Perspektiflerinden Çok Boyutlu Bir Analiz

The Annexation of Crimea by Russia and Türkiye's Position:
A Multidimensional Analysis from the Perspectives of International Law
and International Relations

Çağlar ÖZER*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kent Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İstanbul, Türkiye
e-posta: caglarozzer_62@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3090-4740

Öz

Bu çalışma, Rusya Federasyonu'nun 2014 yılında gerçekleştirdiği Kırım ilhakını uluslararası hukuk perspektifinden incelemekte, Türkiye'nin bu meseleye yaklaşımını teorik, tarihsel ve jeopolitik boyutlarıyla ele almaktadır. Çalışma, mevcut literatürdeki üç temel eksikliği gidermek üzere kurgulanmıştır: Teorik derinlik yetersizliği, Türkçe tarihsel kaynakların göz ardı edilmesi ve Türkiye'nin tutumunu tek değişkenli salt çıkar odaklı bir mercekte okumanın analitik yetersizliği. Araştırma, Savunmacı Neorealizm (Waltz, 1979) ile Konstrüktivizmi (Wendt, 1999) harmanlayan eklettik bir teorik çerçeve ve Türkiye'nin jeostratejik konumunu Davutoğlu'nun (2001) Stratejik Derinlik perspektifinden kavramsallaştıran niteliksel bir analiz yöntemi benimsemektedir. Temel bulgular şu üç önermeyi doğrulamaktadır: (1) İlhak, BM Şartı'nı, Budapeşte Mutabakatı'nı ve örf-adet uluslararası hukukunu çiğnemektedir; (2) Türkiye'nin tanımama tutumu, salt güç hesabına değil, Kırım Tatarları ile kurulan kimlik bağına ve Montrö Sözleşmesi kapsamındaki stratejik konuma da dayanmaktadır ve (3) bu tutum ne tam uygulama ne de zımni kabul olarak sınıflandırılabilir, bağımsız bir stratejik özerklik modelini temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırım İlhakı, Uluslararası Hukuk, Türk Dış Politikası, Kırım Tatarları, Montrö Sözleşmesi

Abstract

This study examines Russia's 2014 annexation of Crimea through the lens of international law and analyzes Türkiye's approach along theoretical, historical, and geopolitical dimensions. The research addresses three gaps in existing literature: insufficient theoretical depth, neglect of Turkish-language historical sources, and the analytical inadequacy of monocausal interest-based readings of Türkiye's position. The study employs qualitative analysis within an eclectic theoretical framework combining Defensive Neorealism (Waltz, 1979) with Constructivism (Wendt, 1999) and conceptualizes Türkiye's geostrategic position through Davutoğlu's (2001) Strategic Depth perspective. Core findings confirm three propositions: (1) the annexation violates the UN Charter, the Budapest Memorandum, and customary international law; (2) Türkiye's non-recognition rests not solely on power calculation but also on identity ties with Crimean Tatars and strategic positioning under the Montreux Convention; and (3) this stance represents an autonomous strategic autonomy model classifiable neither as full enforcement nor as implicit acceptance.

Keywords: Crimean Annexation, International Law, Turkish Foreign Policy, Crimean Tatars, Montreux Convention

Geliş Tarihi / Submitted:
19.03.2026

Kabul Tarihi / Accepted:
27.07.2026

Extended Summary

This study examines Russia's 2014 annexation of Crimea through the combined lens of international law and international relations theory while analyzing Türkiye's multidimensional response. The research addresses three gaps in the existing literature: insufficient theoretical depth, the neglect of Turkish-language historical sources, and the analytical inadequacy of monocausal, interest-based readings of Türkiye's position. To address these gaps, the study adopts an eclectic framework integrating Defensive Neorealism (Waltz, 1979), Constructivism (Wendt, 1999), and Davutoğlu's (2001) Strategic Depth perspective, situating Türkiye as a central state that manages overlapping strategic, normative, and identity-based imperatives.

Crimea's ties to the Turkish world date to the 14th century and deepened through four centuries of Ottoman suzerainty. The 1783 Russian annexation initiated a prolonged process of demographic and cultural erosion among Crimean Tatars, accelerated by successive forced migration waves following the Crimean War and the Russo-Ottoman War. The most decisive rupture was the Stalinist deportation of 18 May 1944, in which the entire Crimean Tatar population (approximately 200,000 people) was exiled to Central Asia overnight, with mortality estimates reaching 40 to 60 percent. This event remains a living reference point in Turkish collective memory. Before 2014, Crimea was legally established as Ukrainian territory under the Budapest Memorandum (1994) and the Ukraine-Russia Friendship Treaty (1997), despite remaining geopolitically contested.

The 2014 crisis originated in Ukraine's suspension of the European Union (EU) Association Agreement negotiations in November 2013, triggering large-scale protests. Following Ukrainian President Victor Yanukovich's departure in February 2014, Russia reframed the transition as a strategic threat and deployed forces later acknowledged by Putin to seize key installations in Crimea before the 16 March referendum. Voters were offered no option to remain within Ukraine under the status quo; the official result of 96.77 percent in favor of accession was widely rejected by international monitors. Russia's vetoes in the United Nations Security Council (UNSC) transferred the matter to the UN General Assembly (UNGA), which adopted Resolution 68/262 on 27 March 2014 with 100 votes in favor, declaring the referendum invalid. Türkiye voted in favor of the resolution.

The international law analysis establishes that the annexation violates multiple layers of international obligation. Article 2(4) of the UN Charter prohibits justifying Russia's use of force through invitation, humanitarian intervention, or self-defense. Russia's self-determination argument is flawed for four reasons: it does not meet the remedial secession threshold under the 1970 Declaration on Friendly Relations; the referendum was procedurally defective and conducted under military occupation; Russia's own precedents in Chechnya and Kosovo directly contradict the norm invoked; and the International Court of Justice's (ICJ) 2010 Kosovo Advisory Opinion addressed only a declaration of independence, not annexation by a foreign power. Additionally, the breach of the Budapest Memorandum and the 1997 Friendship Treaty has had lasting consequences for the credibility of disarmament commitments.

Türkiye's response constitutes the study's primary analytical contribution. Türkiye consistently maintained formal non-recognition voting for UNGA Resolution 68/262 and reaffirmed its position at the 2019 Kyiv summit, the 2022 Crimea Platform, and through annual Foreign Ministry statements. However, Türkiye did not apply economic sanctions on Russia and maintained its strategic, energy, and economic ties with Russia, while most

North Atlantic Treaty Organization (NATO) allies and European countries severed their ties. Three overlapping variables explain this configuration.

First, Defensive Neorealism accounts for Türkiye's structural interest in the Montreux Convention. Controlling the Turkish Straits provides a formal mechanism constraining both Russian and extra-regional NATO naval access to the Black Sea. In February 2022, invoking Article 19 of the Montreux Convention, Türkiye closed the Straits to all warships, limiting Russian fleet reinforcement without resorting to formal sanctioning.

Second, Wendt's (1999) Constructivism addresses aspects that structural calculations overlook. The Turkish-Muslim identity bond with Crimean Tatars, forged through centuries of Ottoman coexistence and the shared trauma of the 1944 deportation, generates a normative commitment independent of material incentives. Post-annexation human rights violations, the banning of the *Meclis*, the exclusion of community leaders, and the targeting of activists have kept this identity dimension politically active in Turkish domestic discourse.

Third, Davutoğlu's (2001) Strategic Depth framework integrates both layers into a coherent doctrine. Türkiye's simultaneous pursuit of non-recognition, selective military support for Ukraine (including Bayraktar TB2 drone sales), and economic continuity with Russia reflects not inconsistency but the deliberate logic of a central-state posture that prioritizes autonomous regional positioning over binary alliance alignment.

This configuration found its most significant empirical validation in the July 2022 Black Sea Grain Initiative, brokered by Türkiye and the United Nations (UN), which enabled the export of over 32 million tons of food from Ukrainian ports over the following year. The shuttle diplomacy conducted by then-Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu and then-Defense Minister Hulusi Akar, along with Türkiye's facilitation of multiple prisoner exchange operations, demonstrated that capacity for such mediation structurally depends on maintaining working relations with all parties: A position uniquely enabled by Türkiye's non-sanctioning and non-recognizing stance.

The study confirms all three hypotheses. Annexation violates international law at multiple normative levels (H1). Türkiye's position reflects the simultaneous operation of neorealist structural logic, constructivist identity commitments, and Davutoğlu's geostrategic doctrine (H2). And Türkiye's stance represents a distinctive strategic autonomy model, classifiable neither as full enforcement nor as implicit acceptance (H3). This model, costly in normative solidarity yet productive in practical mediation, offers broader lessons for the study of middle power foreign policy where value commitments and structural constraints do not converge.

Giriş

Mart 2014'te Rusya Federasyonu'nun Kırım Yarımadası'nı ilhak etmesi, Soğuk Savaş sonrası uluslararası düzen açısından önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu eylem yalnızca Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın egemenlik, toprak bütünlüğü ve kuvvet kullanma yasağına ilişkin hükümlerini doğrudan tehdit etmekle kalmamış, self-determinasyon hakkının içeriği ve sınırları ile devletlerin antlaşmaya dayalı yükümlülüklerine bağlılığı üzerine köklü teorik ve pratik tartışmaları yeniden alevlendirmiştir (Christakis, 2014; van den Driest, 2015).

Kırım krizi Türkiye açısından diğer birçok ülkeye kıyasla daha karmaşık bir bağlama sahiptir. Kırım, on beşinci yüzyıldan on sekizinci yüzyılın sonuna değin dört asır boyunca Osmanlı egemenliği altında kalmış, Türk-Müslüman kimliğini ve Türkçeyle akraba bir

dili paylaşan Kırım Tatarları bu topraklarda Osmanlı mirasının en canlı temsilcisi olarak varlığını sürdürmüştür (Davutoğlu, 2001). Türkiye, 1936 tarihli Montrö Sözleşmesi çerçevesinde Türk Boğazları üzerindeki stratejik denetim işlevini de elinde tutmaktadır. Tüm bu bağlamda Türkiye, sert bir uygulama politikasına yönelmeksizin ilhakı tanımama tutumunu benimsemiş, bu tercih Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) müttefikleri nezdinde tartışmalara yol açmakta ve akademik düzlemde kapsamlı bir incelemeyi zorunlu kılmaktadır.

Çalışma, birbiriyle bağlantılı üç soruya yanıt aramaktadır: Kırım ilhakı uluslararası hukukun hangi boyutlarını ihlal etmektedir? Türkiye'nin tutumunu belirleyen hukuki ve jeopolitik dinamikler nelerdir? Bu tutum uluslararası hukuk normlarının etkinliği açısından ne anlam taşımaktadır? Bu üç sorunun bir arada ele alınmasının gerekçesi metodolojik bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır: Türkiye'nin tutumunu yalnızca iç hukukla ya da yalnızca jeopolitika ile açıklamaya çalışmak, söz konusu tutumun bütünlüklü bir analizini yapmaya olanak tanımamaktadır. Çalışmanın birincil katkısı ise Türk dış politikası analizine yöneliktir: ilhakın hukuki analizi, bu birincil katkıyı bağlamsal olarak temellendirmek için zorunlu bir analitik ön koşul işlevi görmektedir.

Bu soruların teorik bir çerçeve içinde ele alınması gerekmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininde herhangi bir paradigmanın gerçek dünyanın karmaşıklığını tam olarak kavrayamadığı uzun süredir tartışılmaktadır (Arı, 2013). Bu araştırma, Savunmacı Neorealizm (Waltz, 1979) ile Konstrüktivizmi (Wendt, 1999) bir araya getiren eklektik bir yaklaşım benimsemektedir.

Kenneth Waltz'ın (1979) *Theory of International Politics* adlı yapıtında geliştirdiği Savunmacı Neorealizm, yapısal konumlanma ve güç dengesi hesaplarını analiz etmede temel araç işlevi görmektedir. Bu paradigmaya göre anarşik uluslararası sistemde devletler güvenliklerini öncelikli hedef olarak belirler, tehditleri dengelemek ya da onlara güçlü tarafa eklenmek (*bandwagon*) için yapısal teşviklerle hareket eder. Waltz'ın modeli, Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini sürdürme tercihini, Montrö Sözleşmesi üzerindeki denetimini ve Karadeniz'de bölgesel dengeleme rolünü açıklamada güçlü bir analitik zemin sağlamaktadır (Yılmaz, 2021; Çelikpala, 2015). John Mearsheimer (2001) ise Saldırgan Neorealizm çerçevesinde devletlerin görece güçlerini sistematik biçimde artırmaya yöneldiğini savunur. Bu perspektif, Rusya'nın Ukrayna'yı kendine yönelik jeopolitik bir tehdit olarak okumasını, Türkiye'nin ise Karadeniz bölgesinde kısa vadeli çıkar maksimizasyonundan öte yapısal konumlanma güdüsüyle davrandığını kavramsallaştırmak için işlevsel bir çerçeve sunar.

Alexander Wendt'in (1999) *Social Theory of International Politics* adlı yapıtında temellenen Konstrüktivizm ise maddi güç hesaplamalarının ötesine geçen kimlik, norm ve söylem boyutlarını ön plana çıkarmaktadır. Wendt'in meşhur önermesi “anarşinin anlamı, devletlerin ona yüklediği anlama bağlıdır” uluslararası yapının devletler tarafından sosyal olarak inşa edildiğini vurgular. Türkiye'nin Kırım meselesine yaklaşımında bu perspektif vazgeçilmez bir analitik işlev üstlenmektedir: Kırım Tatarlarıyla kurulan Türk-Müslüman kimlik özdeşleşmesi dış politika çıktılarına biçimlendirmekte, tanımama söylemi salt çıkar rasyonelliğiyle açıklanamayacak ahlaki bir yükümlülük zeminine oturmaktadır.

Analitik çerçevenin üçüncü katmanını Ahmet Davutoğlu'nun (2001) *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* adlı yapıtındaki jeostratejik yaklaşım oluşturmaktadır. Kavramsal bir not olarak belirtmek gerekir. Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik yaklaşımı, bu çalışmada Waltz'ın Neorealizmi veya Wendt'in Konstrüktivizmi ile aynı epistemolojik düzeyde genel bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak konumlandırılmamaktadır.

Stratejik Derinlik, Türk dış politikasına özgü bir dış politika doktrini olarak, ya da daha doğrusu Türkiye'nin jeostratejik konumuna ilişkin yorumlayıcı bir çerçeve olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, Neorealizmin ve Konstrüktivizmin neden Türkiye'nin bu özgün politika tercihlerine yöneldiğini açıkladığının ardından, söz konusu tercihlerin nasıl bir bütünsel stratejik mantık içinde örgütlendiğini göstermek için işlevsel bir analitik araç niteliği taşımaktadır. Davutoğlu, Türkiye'yi salt Batı ittifakının "kanat üyesi" olarak değil hem Karadeniz'de hem de eski Osmanlı coğrafyasında bağımsız etki alanı öngören "merkez ülke" olarak konumlandırmaktadır. Bu çerçeve Kırım meselesine uyarlandığında, Türkiye'nin tutumunun anlık çıkar hesabının değil, uzun vadeli jeostratejik bir doktrinin yansıması olduğu görülmektedir: Kırım Tatarlarıyla sürdürülen kültürel ve siyasi ilişkiler, Boğazlar üzerindeki stratejik denetim ve Karadeniz'deki denge rolü bu doktrin içinde organik bir bütün oluşturmaktadır.

Çalışma üç temel hipoteze dayanmaktadır.

H1: Kırım'ın ilhakı, BM Şartı, antlaşmaya dayalı yükümlülükler ve örf-adet uluslararası hukuku açısından uluslararası hukukla bağdaşmamaktadır. Bu çalışmanın özgün katkısı söz konusu ihlallerin çok katmanlı hukuki analizini Türkçe tarihsel ve hukuk yazını referanslarıyla bütünleştirerek Türkçe akademik literatürdeki boşluğu gidermesidir.

H2: Türkiye'nin tutumu hukuki bir zemine oturmakla birlikte Savunmacı Neorealizm (yapısal güç dengesi), Konstrüktivizm (Tatar kimliği) ve Davutoğlu'nun dış politika doktrini olarak ele alınan Stratejik Derinlik yaklaşımı (Boğazlar, Karadeniz) tarafından eş zamanlı biçimde biçimlendirilmektedir.

H3: Türkiye'nin yaklaşımı ne kapsamlı uygulama ne de zımni kabul olarak sınıflandırılacak kendine özgü bir "stratejik özerklik" modelini temsil etmektedir. Bu modelin temel ölçütleri tutarlı tanımama söylemi, yaptırım uygulamama ve arabuluculuk kapasitesinin eş zamanlı sürdürülmesidir.

Bu araştırma, nitel bir vaka çalışması tasarımı benimsemektedir. Vaka çalışması yöntemi, karmaşık siyasi olgu ve süreçleri bütüncül bir perspektifle incelemek, birden fazla açıklama değişkenini eş zamanlı olarak analiz etmek ve sınırlı sayıda vakadan teorik genelleme üretmek için uygundur (Yin, 2014). Araştırmanın analitik birimi, Türkiye'nin Kırım ilhakına verdiği çok boyutlu tepkidir, bu tepki hem hukuki hem de jeopolitik boyutlarıyla incelenmektedir.

Veri kaynakları üç katmandan oluşmaktadır. Birincil kaynaklar arasında BM Genel Kurulu (BMGA) ve Güvenlik Konseyi (BMGK) resmi tutanakları ve kararları (özellikle 68/262 sayılı karar), Türkiye'nin BM oturumlarındaki resmi açıklamaları (UN Press Release GA/11493, 2014), Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kamuoyu önündeki resmi beyanları ve Avrupa Konseyi ile BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri'nin Kırım raporları yer almaktadır. İkincil kaynaklar olarak Christakis (2014), van den Driest (2015), Karasinska (2023), Taşdemir ve Özer (2015) ile Kütükçü (2004) başta olmak üzere hakemli uluslararası hukuk literatürü ile Çelikpala (2015), Yılmaz (2010, 2021) ve Gökçe ve Çiçek'in (2025) Türk dış politikası analizleri incelenmiştir. Türkçe tarihsel kaynaklar (Saydam, 1997; Şam, 2011; Şahin, 2015; Erkin, 2020) üçüncü bir katman oluşturmakta, mevcut literatürdeki Türkçe kaynak açığını gidermeyi amaçlamaktadır.

Analitik strateji, belgeler üzerinde yapılan söylem ve içerik analizi ile teorik çerçeve tarafından yönlendirilen süreç izleme tekniğini birleştirmektedir. Söylem analizi boyutunda

Türk resmî açıklamalarının örtük varsayımları ve normatif çerçeveleri incelenmiştir. Belge seçim kriterleri şu şekilde belirlenmiştir: (i) Cumhurbaşkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nın Kırım meselesine doğrudan atıfta bulunan kamuya açık resmî açıklamaları, (ii) Türkiye'nin BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'ndeki resmi konuşmaları ve oy kullanım gerekçeleri, (iii) Kırım konusunu ele alan ikili ve çok taraflı zirve tutanakları ile bildireleri. Süreç izleme boyutunda ise 2014'ten 2022'ye uzanan süreçte dört kritik karar noktası incelenmiştir: 68/262 sayılı BMGK kararına verilen oy (2014), Montrö Sözleşmesi'nin 19. maddesinin uygulamaya konulması (2022), Karadeniz Tahıl Koridoru arabuluculuğu (Temmuz 2022) ve Ukrayna'ya TB2 insansız hava aracı satışı. Bu karar noktalarında test edilen nedensel mekanizma şudur: eğer Türkiye'nin tutumu yalnızca neorealist güç dengesi mantığıyla açıklanabilseydi, tanınamama söylemi ekonomik maliyetler arttığında sürdürülemez hale gelirdi; eğer salt konstrüktivist kimlik bağı belirleyici olsaydı, Türkiye'nin ekonomik ilişkileri kesmesi beklenirdi. Her iki açıklamanın da yetersiz kalması, eklektik çerçevenin analitik zorunluluğunu kanıtlamaktadır. Metodolojinin sınırlılıkları sonuç bölümünde ele alınmaktadır: Türk karar alma sürecine ilişkin iç belgeler gizlilik kapsamında erişime kapalı olduğundan analiz kamuya açık açıklamalara ve dolaylı kanıtlara dayanmaktadır.

Bu doğrultuda çalışma üç ana bölümde ele alınmıştır. Birinci bölüm Kırım'ın tarihsel arka planını Türkçe ve İngilizce kaynaklar çerçevesinde derinlemesine ele almaktadır. İkinci bölüm 2014 krizinin gelişimini, BM'nin kurumsal tepkisini ve ilhakın çok boyutlu uluslararası hukuki analizini bütünlükte biçimde incelemektedir. Üçüncü bölüm Türkiye'nin tutumunu çok boyutlu bir perspektifle değerlendirmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise araştırmanın başında belirtilen hipotezler değerlendirilmekte, teorik ve pratik çıkarımlar tartışılmakta ve gelecek araştırma yönelimlerine yer verilmektedir.

1. Tarihsel Arka Plan: Kırım'ın Uzun Yüzyılları

1.1. Osmanlı Dönemi ve Türkiye'nin Tarihsel Mirası

Kırım Yarımadası ile Türk dünyası arasındaki köklü bağlar, on dördüncü yüzyıla, Altın Orda Devleti'nin yarımada egemenlik kurduğu döneme dayanmaktadır. Kırım Hanlığı, 1441'de Osmanlı himayesinde kurulmuş, on beşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yarımada fiili Osmanlı kontrolüne geçmiştir. Osmanlı-Kırım ilişkilerinin tarihsel arka planı Türk tarih yazımında kapsamlı biçimde ele alınmıştır: Akdes Nimet Kurat'ın (1972) Türkiye ve İdil Boyu üzerine kaleme aldığı çalışması, Osmanlı-Rus rekabetini ve Kırım üzerindeki nüfuz mücadelesini dönemin birincil kaynakları ışığında en ayrıntılı biçimde inceleyen klasik başvuru eserlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Smirnov'un (2016) Osmanlı arşivlerine dayanan araştırması, dönemin fermanları ve beratları aracılığıyla Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasındaki özgün statüyü ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur: Hanlık, diplomatik ve askerî bağlar açısından Osmanlı'ya bağlı kalmakla birlikte iç yönetimde özerk bir nitelik taşımaktaydı. Ürekli'nin (1989) araştırması da Hanlığın kuruluş dönemini ve Osmanlı koruması altındaki yükseliş sürecini kapsamlı biçimde ele almıştır. Kırım-Osmanlı ilişkisinin hukuki boyutunu kuran temel belgeler arasında İnalcık'ın (1942) Belleten'de yayımladığı ve ahidname meselesini birincil Osmanlı vesikalarına dayandıran çalışması özel bir yere sahiptir; bu makale Kırım Hanlığı'nın Osmanlı tâbiliğine girişini belgeleyen arşiv analizinin hâlâ aşılamamış bir örneği olma özelliğini korumaktadır. Kırım Tatarlarının millî kimliğinin Osmanlı mirasıyla ilişkisini 1905-1916 dönemi için irdeleyen Kırımlı'nın (1996) çalışması ise bu mirası modern siyasi kimliğe taşıyan süreci kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır.

On beşinci yüzyıldan on sekizinci yüzyılın sonuna değin süren bu Osmanlı dönemi, Türkiye'nin bugün de sahiplendiği kültürel, dilsel ve dini mirası şekillendirmiştir.

Davutoğlu'nun (2001) jeostratejik çerçevesinde bu tarihsel bağ, Türkiye'nin Karadeniz havzasında bütünüyle kopamayacağı normatif ve stratejik bir sorumluluk alanı anlamına gelmektedir, Kırım Tatarları ise bu alanın en somut ve yaşayan parçasını oluşturmaktadır.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ve ardından 1783'te Rusya'nın yarımada'yı ilhak etmesiyle başlayan süreç, Kırım Tatarları için kesintisiz bir demografik ve kültürel erozyon sürecini başlatmıştır. Saydam'ın (1997) Kırım ve Kafkas göçlerini inceleyen monografisinde belgelediği üzere 1853-56 Kırım Savaşı ve 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi ardından gerçekleşen büyük göç dalgalarında yüz binlerce Kırım Tatarı Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmıştır. Bu göçler, Kırım Tatarlarını Türkiye'nin demografik yapısına derinlemesine eklemlenmiş ve meselenin Türk dış politikasındaki ağırlığını kalıcı hale getirmiştir (Şam, 2011).

1.2. Stalin Dönemi Sürgünü: Kolektif Hafızanın İnşası

Türkiye-Kırım ilişkisini anlamlandırmada belki de en belirleyici tarihsel kırılma noktası, 18 Mayıs 1944'te gerçekleştirilen zorla sürgündür. Kırım Tatarları sürgün tarihi literatüründe titizlikle belgelenmiş bu operasyonda tüm Kırım Tatar nüfusu o sırada yaklaşık 200.000 kişi tek bir gecede vagonlara doldurularak Orta Asya ve Sibirya'ya sürülmüştür. Şahin'in (2015: 329) araştırması, sürgün sürecinde ve hemen ardından yaşanan ölümlerin toplam nüfusun yüzde kırkını ile yüzde altmışını arasında bir kesimi kapsadığını ortaya koymaktadır, bu oran, on binlerce insanın hayatını kaybetmesi demektir. Uluslararası literatürde sürgün, Fisher'in (1978) Hoover Institution yayını olan monografisinde ve Pohl'un (1999) Sovyet döneminde etnik temizlikleri belgeleyen karşılaştırmalı çalışmasında kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Williams'ın (2001) ise sürgünün Kırım Tatar diasporası üzerindeki kimlik ve toplum oluşturma süreçleriyle olan ilişkisini uzun soluklu bir perspektiften incelemekte; bu çalışma konstrüktivist kimlik analizi açısından da temel bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Özcan (2015), sürgünün gerekçesini Sovyet ideolojisindeki “vatana ihanet” söyleminde aramaktadır, ancak söz konusu suçlama hiçbir yargılama ya da hukukî süreçle desteklenmemiştir. Bunun ötesinde sürgün, Kırım'ın etnik dokusunu kökten dönüştürmüştür: Sovyet yönetimi yerleşik Kırım Tatar nüfusunu dağıtmış, Türkçe yer adlarını Rusça ve Grek kökenli isimlerle değiştirmiş, tarihi-dini yapıların ve Kırım Tatarcası yayınların büyük çoğunluğunu yok etmiştir (Erkin, 2020). Bu sistematik kültürel silme politikasının izleri, yarımada'nın demografik ve sosyal dokusunda bugün de görülmektedir.

Türkiye'nin kolektif hafızasında sürgün, sıradan bir tarihsel olayın çok ötesinde bir anlam taşımaktadır. Türk parlamentosu, uluslararası tanınma kampanyaları çerçevesinde Kırım Tatar sürgününün soykırım olarak kabul edilmesi yönünde defalarca girişimde bulunmuştur. Bu tarihsel hafıza bağı, Kırım Tatarlarının akıbetine ilişkin her siyasi gelişmeyi yalnızca dış politika meselesi olarak değil, daha derin bir etik sorumluluk olarak da kavrayan Türk kamuoyunun duyarlılığını şekillendirmektedir.

1.3. Sovyet Sonrası Dönem: Anayurt Dönüşü ve Yeni Kırılğanlıklar

Gorbaçov döneminin 1989'da başlatılan glasnost politikalarıyla birlikte Kırım Tatarlarına anavatanlarına dönüş kapısı aralanmaya başladı, 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle bu süreç hız kazandı. Kırım Tatarlarının, çoğunluğunu Rusların oluşturduğu mevcut nüfus karşısında kendilerine yer açmaya çalıştığı o zorlu dönemde Kırım'a geri dönüş büyük güçlüklerle ilerledi. Gürseler'in (2015) çalışmasında belirttiği üzere 1989-2014 yılları arasında Kırım Tatarları, konut hakları, dil hakları ve siyasi temsil konularındaki sistematik ayrımcılıkla mücadele etmek durumunda kaldı.

1997 tarihli Ukrayna-Rusya Dostluk Antlaşması, iki ülke arasındaki toprak bütünlüğünü ve mevcut sınırları karşılıklı güvence altına aldı, bu çerçevede Kırım da Ukrayna'nın tanınan toprakları içinde kalıyordu. Rusya ise Sivastopol'daki Karadeniz Donanması üssünü kira bedeliyle kullanmaya devam etmekteydi. Bütün bu hukuki ve siyasi düzenlemeler, 2014 öncesinde Kırım'ı tartışmalı olmakla birlikte uluslararası hukuk açısından net biçimde Ukrayna'ya ait toprak olarak tescil ediyordu (Hetherington, Beta & Williams, 2025).

Türkiye-Rusya ilişkilerinin on beş yılı aşkın bu dönemde izlediği seyri Türk dış politikası araştırmacıları kapsamlı biçimde incelemiştir. Çelikpala (2015) ve Yılmaz'ın (2010) çalışmaları, rekabet ile iş birliğinin iç içe geçtiği bu dönemin en ayrıntılı analizlerini sunmaktadır. 2000'li yılların başında Putin ve Erdoğan liderliğinin biçimlenmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir ivme kazandı, enerji, turizm ve ticaret ekseninde derinleşen karşılıklı bağımlılık inşa edildi (Gökçe ve Çiçek, 2025, 588). Ne var ki Kırım krizi, bu yakınlaşmayı köklü biçimde sınavan ve sonraki yıllarda ilişkileri yeniden karmaşık bir gerilim zeminine taşıyan bir kırılma noktasına dönmüştür.

2. 2014 Krizi, Uluslararası Tepki ve Hukukî Analiz

2.1. Krizin Gelişimi

2014 Kırım krizinin kökleri, salt siyasi bir iktidar değişimine indirgenemeyecek kadar derin bir jeopolitik hesaplaşmada yatmaktadır. Kasım 2013'te Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in AB ile Ortaklık Anlaşması müzakerelerini askıya alarak Rusya'ya yaklaşma kararı alması, Kiev'de büyük çaplı protestoların fitilini ateşledi. Derman ve Ongarova'nın (2014, 21) ayrıntılı biçimde ortaya koyduğu üzere bu süreç, Ukrayna'nın jeopolitik yönelimi üzerindeki köklü iç gerilimin bir yansımasıydı: Batı yanlısı ve Rus yanlısı toplumsal bloklar arasındaki kırılma, Ukrayna'nın ülke olarak hem Avrupa entegrasyon yörüngesini hem de Rusya ile tarihsel bağlarını sürdürüp sürdüremeyeceği sorusunu giderek keskinleştiriyordu.

Şubat 2014'te şiddetin tırmanması ve ardından Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesiyle birlikte Rusya, bu gelişmeyi salt bir rejim değişikliği olarak değil, kendi güvenlik çeperinin doğrudan hedef alınması olarak okudu. Koçak'ın (2015) analizinde vurgulandığı üzere Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik yaklaşımı, NATO'nun genişleme dinamiklerini Mearsheimer'in (2001) Saldırgan Neorealizm çerçevesinde öngördüğü biçimde kendi stratejik derinliğine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak algılamaya dayanmaktaydı. Mart ayı başından itibaren armaları belirsiz silahlı birlikler kamuoyunca “yeşil adamlar” olarak anılmaya başlanan bu kuvvetler hava limanları, parlamento binası ve stratejik altyapı noktaları dahil Kırım'ın kilit tesislerini ele geçirdi. Rus devlet yayıncısı bu süreçte söz konusu birlikleri “kendi kendini örgütleyen Kırım sakinleri” olarak tanımladı, Putin ise aylar sonra bunların Rus kuvvetleri olduğunu kabul etti. Bu durum, Rusya'nın ilk açıklamaları ile daha sonra yaptığı kabul arasında belirgin bir tutarsızlık bulunduğunu göstermektedir (Christakis, 2014).

16 Mart 2014'te düzenlenen referandumda oy pusulasında yalnızca iki seçenek yer aldı: 1991 anayasal statüsüne dönmek ya da Rusya ile birleşmek. Ukrayna'da kalmak seçeneği oy pusulasından çıkarılmıştı. Resmî sonuçlara göre seçmenlerin yüzde 96,77'si Rusya ile birleşmeyi tercih etti, katılım oranı ise yüzde 83 olarak açıklandı. BM İnsan Hakları İzleme Örgütü, Avrupa Konseyi ve bağımsız araştırmacıların büyük çoğunluğu bu rakamların ciddi güvenilirlik sorunları barındırdığını belgeleyen raporlar yayımladı (Zeldin, 2014). Ukrayna Anayasası'nın 73. maddesi herhangi bir bölgenin statü değişikliğinin ancak ulusal referandumla gerçekleşebileceğini öngörmekteydi, bu yüzden söz konusu oylama Ukrayna iç hukuku açısından da başlı başına geçersiz nitelikteydi (Taşdemir ve Özer, 2015).

18 Mart 2014'te Putin ile Kırım yetkililerinin imzaladığı anlaşmayla yarımadanın Rusya Federasyonu'na katılımı resmîleştirildi (Zeldin, 2014).

Krizin uluslararası kurumsal boyutunda BM Güvenlik Konseyi, meseleyi ele almak amacıyla yedi kez olağanüstü toplantıya çağrıldı. 15 Mart 2014'te Rusya'nın veto ettiği taslak karar, Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü güvence altına alan ve referandumun geçersizliğini tescil eden bir metin olarak hazırlanmıştı, 13 üye devlet lehte oy kullanırken Çin çekimser kaldı (UN Security Council, 2014). Rusya'nın veto hakkını engelsiz biçimde kullanabilmesi, kurumsal inisiyatifi doğrudan Genel Kurul'a taşıdı. Bu gelişme, P5 üyelerinden birinin doğrudan taraf olduğu durumlarda BM güvenlik mimarisinin önemli yapısal sınırlamalarla karşı karşıya kaldığını göstermektedir (Bingöl, 2014).

2.2. BM Genel Kurulu'nun 68/262 Sayılı Kararı: Normatif Ağırlık ve Pratik Sınırlar

27 Mart 2014'te BM Genel Kurulu, "Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü" başlıklı 68/262 sayılı kararı 100 lehte, 11 aleyhte ve 58 çekimser oyla kabul etti. Karar, Ukrayna'nın egemenliğini ve uluslararası alanda tanınan sınırlarını açıkça tescil etmekte, 16 Mart referandumunu hukukî geçerliliği bulunmadığı gerekçesiyle geçersiz saymakta ve tüm devletleri ile uluslararası kuruluşları, bu statü değişikliğini tanımamaya davet etmektedir (UNGA 68/262, 2014). Türkiye bu oylamada lehte oy kullanmıştır. Lehte oy kullanan devletlerin coğrafi dağılımı dikkate değer biçimde geniş bir kümeyi temsil etmekte, bu durum ilhakın hukuka aykırılığına ilişkin uluslararası normatif konsensüsün ne denli yaygın olduğunu somut biçimde göstermektedir.

Kararın normatif ağırlığı konusunda uluslararası hukuk akademisyenleri arasında önemli bir tartışma sürmektedir. Bir yanda, kararın örf-adet uluslararası hukukunun oluşumuna katkısı vurgulanmaktadır: üye devletlerin büyük çoğunluğunun tutumu, zamanla bağlayıcı teamül hukuku normlarına dönüşebilecek "*opinio juris*"i normun hukuken zorunlu olduğuna ilişkin kanaati pekiştirmektedir (Christakis, 2014). Öte yanda, Karasinska (2023) kararların bu tür devlet pratikleri karşısındaki tarihsel uygulanabilirlik güçlüklerine dikkat çekmekte, meşruiyet inşasının fiilî bir politika değişikliğini garantilemediğini vurgulamaktadır. Her iki perspektif de kısmen geçerlidir: karar, Rusya'nın çekilmesini zorlama kapasitesinden yoksunken AB ve ortaklarının yaptırım rejimlerine hukukî dayanak sağlamış (EEAS, 2020), uluslararası tanımama ilkesini kurumsal düzeyde tescil etmiş ve Rusya'nın diplomatik maliyetini somut biçimde yükseltmiştir. 2016'dan 2020'ye uzanan aralıkta kabul edilen ek kararlar bu meşruiyet baskısını canlı tutmuş, Rusya'yı güç kullanımı ve demografik mühendislik uygulamaları konusunda sürekli hesap vermek zorunda kalan bir konumda bırakmıştır (UN Meetings Coverage, 2020).

2.3. BM Şartı'nın İhlali: Kuvvet Kullanma Yasağının Çok Boyutlu Analizi

BM Şartı'nın 2(4). Maddesi, devletlerin uluslararası ilişkilerinde herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan veya bu yönde tehdit oluşturmaktan kesinlikle kaçınmaları gerektiğini öngörmektedir. Uluslararası hukuk doktrininde 2(4). Madde yorumu üç temel meseleyi kapsamaktadır: kuvvetin fiilen mi yoksa yalnızca tehdit düzeyinde mi kullanıldığı, müdahale eden devletin ev sahibi devletten meşru davet alıp almadığı ve BM Şartı'nın 51. maddesi kapsamında meşru müdafaa koşullarının oluşup oluşmadığı. Kırım örneği bu üç ölçütün de dışında kalmaktadır.

Kuvvet kullanımı boyutunda Rusya'nın tutumu son derece çelişkilidir. "Yeşil adamlar"ın varlığını başlangıçta inkâr eden Putin'in ardından bunları Rus birlikleri olarak kabul etmesi, eylemin önceden planlandığını, askeri işgalin ise referandumdan önce başladığını

ortaya koymaktadır. Bu durum, referandumu bağımsız bir siyasi iradenin tezahürü olarak sunma girişimini tümüyle çökertir: referandumun kendisi, Rus askeri varlığının denetiminde gerçekleşmiştir (Taşdemir & Özer, 2015). Christakis (2014), meşru davet tezi açısından da Rusya'nın geçici konumdaki Ukrayna hükümetinden ya da hukuken yetkili herhangi bir makamdan resmi bir davet almadığını, dolayısıyla müdahale gerekçesinin uluslararası hukukta tanınan hiçbir istisnai kategoriye davet üzerine müdahale, insancıl müdahale, meşru müdafaa girmediğini kapsamlı biçimde ortaya koymuştur.

Kütükçü (2004), bu analizi antlaşma hukukundan örf-adet hukukuna genişletmektedir. Örf-adet uluslararası hukukunun devlet pratiği ve *opinio juris* bileşenleri açısından bakıldığında, çok taraflı müdahale örnekleri Soğuk Savaş sonrasında dahi tutarlı biçimde meşru gerekçelere BM yetkilendirmesi, insancıl müdahale, davete dayandırılmıştır. Rusya bu gerekçelerden hiçbirini somut olarak karşılayamadığından eylem hem antlaşma hem de örf-adet hukuku çerçevesinde hukuka aykırılık niteliği taşımaktadır. Kirchner (2015) de bu değerlendirmeyi paylaşmakta, Rusya'nın başvurduğu gerekçelerin mevcut içtihat ve akademik çoğunluk görüşüyle temelden bağdaşmadığını ayrıntılı biçimde belgelemektedir.

2.4. Self-Determinasyon Argümanının Derinlemesine Eleştirisi

Rusya'nın birincil hukuki dayanağı, Kırım'daki Rus nüfusun self-determinasyon hakkına yaslanmaktaydı. Bu argüman akademik literatürde büyük ölçüde eleştirilmiş olmakla birlikte, tarafsız bir analiz için azınlık görüşlerin de dürüstçe ele alınması gerekmektedir. Murswiek (1993) ve Oeter (2010) gibi bazı uluslararası hukuk akademisyenleri, self-determinasyon normunun sınırlarının hâlâ tartışmalı olduğuna ve sömürge-sonrası bağlamın dışında da uygulanabilecek yorumlara kapı aralayabileceğine dikkat çekmektedir. Bu görüşe göre uzun süreli baskı ya da kimlik ayrımcılığı koşullarında “düzeltici ayrılma” eşiğinin ne zaman karşılandığı sorusu, uluslararası hukukta henüz kesin biçimde çözüme kavuşturulamamış bir mesele olarak kalmaktadır. Ancak bu genel teorik belirsizliğin somut Kırım vakasına uygulanabilmesi için 2014 koşullarının söz konusu eşiği fiilen karşılaması gerekmektedir. Bu argüman literatürde dört temel gerekçeyle geniş ölçüde eleştirilmiştir, meselenin hukuki karmaşıklığının tam olarak kavranabilmesi için her gerekçenin ayrıntılı biçimde irdelenmesi gerekmektedir.

Birinci gerekçe hâkim self-determinasyon hukuku çerçevesiyle ilgilidir. Sömürge karşıtı hareketin zirve döneminde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen 1970 tarihli Dostça İlişkiler Bildirgesi (Karar 2625), self-determinasyonun egemenlik ve toprak bütünlüğü ile uzlaşacak biçimde yorumlanması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. Bildirge, halkların kendi iç siyasi statülerini belirleme hakkını iç self-determinasyon güvence altına alırken yalnızca ağır koşullar altında dış self-determinasyona, yani ayrılığa kapı aralamaktadır. Bu ağır koşullar doktrinde “düzeltici ayrılma” teorisiyle sistemleştirilmiştir: Van den Driest'in (2015, s. 329) kapsamlı analizinde ortaya koyduğu üzere söz konusu teoriye göre bir halkın sistematik zulme, toplu insan hakları ihlallerine ya da anayasal sistemde kalıcı temsil dışı bırakılmaya maruz kalması, iç seçeneklerin tüketilmiş olması ve ayrılığın orantılı ve son çare niteliği taşıması gerekmektedir. 2014 Kırımı'nda bu eşiklerin hiçbirisi somut olarak karşılanmamıştır. Rus nüfus yoğunluklu Kırım'da Rusça dil hakları anayasal güvence altındaydı ve Kırım'ın 1994'ten bu yana özerk cumhuriyet statüsü mevcuttu.

İkinci gerekçe, referandumun usul sorunlarına ilişkindir. Self-determinasyon hakkı teorisyenleri, serbest ve adil bir oylamanın asgari koşullarını belirli parametrelerle tanımlamıştır: bağımsız uluslararası gözlem, baskıdan azade bir kampanya süreci, Ukrayna anayasal prosedürlerine uygunluk ve yeterli hazırlık süreci bunların başında gelmektedir.

Kırım referandumu bu koşulların hiçbirini karşılamamıştır: Ukrayna'dan bağımsız uluslararası gözlemciler askeri bölgelere alınmamış, karar ilk başvurudan yalnızca iki hafta sonra gerçekleştirilmiş, “Kırım’ı oluşturan topluluğun” tanımını keyfi biçimde kıyı devleti nüfusunu dışarıda bırakacak şekilde çizilmiştir (Taşdemir & Özer, 2015). Karasinska’nın (2023) “demokratik meşruiyet eşiğini” inceleyen çalışması hem prosedürel hem de substantif ölçütlerin yetersizliğini kapsamlı biçimde belgelemektedir.

Üçüncü gerekçe, Rusya’nın kendi tutumlarıyla yakalandığı derin çelişkiyi konu almaktadır. Christakis (2014, s. 75) bu boyutu son derece güçlü biçimde ortaya koymaktadır: 1990’ların Çeçenistan savaşlarında Rusya, Çeçenlerin self-determinasyon iddialarını tutarlı biçimde reddederek toprak bütünlüğü ilkesini uluslararası hukuk bağlamında ısrarla savunmuştu. 2008 Güney Osetya kriziyle başlayan dönemde Rusya, Kosova’nın bağımsızlığına karşı çıkma gerekçesini yine self-determinasyonun toprak bütünlüğünün sınırlarını aşamayacağı tezine dayandırmıştı. Kırım’da tam tersi yönde davranması, çifte standart sorununu açıkça gündeme taşımaktadır. Uluslararası hukukta tutarlılık salt ahlaki değil, aynı zamanda hukuki bir zorunluluktur: örf-adet hukuku oluşumu açısından devlet pratiğinin tutarsızlığı, Rusya’nın öne sürdüğü normun zaten sağlam bir hukuki zemine oturmadığını göstermektedir.

Dördüncü ve son gerekçe, Rusya’nın Kosova emsaline dayandığı argümanla ilgilidir. Rusya, 2010 tarihli Uluslararası Adalet Divanı Kosova Danışma Görüşü’nü Kırım self-determinasyonu için emsal olarak sunmaya çalışmıştır. Ancak bu argüman birkaç kritik açıdan tutmaz: UAD, Kosova bağlamında uluslararası bağlamdaki bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuku ihlal etmediğine hükmetmiştir, söz konusu karar, tek taraflı ayrılığın genel olarak hukuka uygun olduğunu ilan etmemiştir. Üstelik UAD kararı, Rusya’nın Kırım’a bağımsız bir devlet olmaksızın doğrudan birleştirme biçiminde gerçekleştirdiği ilhakla değil, yalnızca bağımsızlık ilanı ile ilgiliydi (Kirchner, 2015; van den Driest, 2015). İki durum arasındaki yapısal fark, Rusya’nın Kosova emsaline dayanmasını hukuken geçersiz kılmaktadır.

2.5. Antlaşmaya Dayalı Yükümlülüklerin Çok Katmanlı İhlali

Kırım ilhakının uluslararası hukukî analizi, BM Şartı ve örf-adet hukukuyla sınırlı tutulmamalıdır, zira Rusya’nın antlaşmadan doğan somut ve belgeli yükümlülükleri de açıkça ihlal edilmiştir. Bu boyut, Rusya’nın yalnızca genel uluslararası hukuka değil, Ukrayna ile imzaladığı özel sözleşmeli taahhütlere de aykırı davrandığını ortaya koyduğu için hem hukuki hem de siyasi açıdan büyük önem taşımaktadır.

1994 tarihli Budapeşte Mutabakatı, Soğuk Savaş sonrası nükleer silahsızlanma sürecinin en kritik belgelerinden biri olarak tarihsel bir öneme sahiptir. Ukrayna, o dönemde dünyada ABD ve Rusya’nın ardından gelen üçüncü büyük nükleer cephaneliğine sahip ülkeydi. Bu silahlardan gönüllü olarak vazgeçmesi, karşılığında ABD, Birleşik Krallık ve Rusya’nın Ukrayna’nın egemenliği, siyasi bağımsızlığı ve uluslararası alanda tanınan sınırlarını Kırım dahil güvence altına aldığı çok taraflı bir taahhüt karşılığında gerçekleşti. Rusya’nın bu belgede üstlendiği yükümlülükler kayıtsız kalması, silahsızlanma antlaşmalarının güvenilirliğini köklü biçimde sarsmıştır (Hetherington, Beta & Williams, 2025). Nitekim birden fazla nükleer silah programına sahip devletin, Kuzey Kore, İran ve diğerlerinin bu emsalden stratejik ders çıkardığı, nükleer güçten vazgeçmenin güvenlik garantileriyle ilişkilendirilmesine yönelik şüphecilik derinleştiği uluslararası kamuoyunda yaygın biçimde tartışılmaktadır.

1997 tarihli Ukrayna-Rusya Dostluk, İş birliği ve Ortaklık Antlaşması da ilhak karşısında doğrudan ihlal edilen belgeler arasında yer almaktadır. Antlaşmanın 2. maddesi, tarafların karşılıklı egemenliğe saygı göstereceğini, ülke sınırlarının dokunulmazlığını tanıyacağını ve birbirlerinin toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanmaktan kaçınacağını açıkça düzenlemekteydi, bu hükümler BM Şartı'nın 2(4). Maddesiyle doğrudan uyum içindeydi (van den Driest, 2015). Bunun yanı sıra Rusya ile Ukrayna arasında Sivastopol'daki Rusya Karadeniz Donanması üssüne ilişkin kiralama anlaşması da Kırım'ın Ukrayna egemenliği altındaki statüsünü örtük olarak kabul etmekteydi.

Taşdemir ve Özer'in (2015) Türkçe hukuk yazınına önemli bir katkı niteliği taşıyan analizi, bu antlaşma ihlallerini örf-adet uluslararası hukuku gelişimi perspektifinden ele almaktadır. Söz konusu çalışmaya göre antlaşma ihlallerinin yalnızca ilgili taraflar arasında değil, aynı zamanda üçüncü devletleri de bağlayan örf-adet normlarını zedelemesi, çok daha geniş kapsamlı ve kalıcı sonuçlar doğurmaktadır. Devletler, antlaşmaları ihlal ettiğinde salt ikili bir taahhüdü çiğnemiş olmaz, aynı zamanda normun güvenilirliğini bütün bir uluslararası toplum için zayıflatmış olurlar.

Tüm bu hukuki tablo bütünüyle değerlendirildiğinde, Kırım'ın ilhakı modern uluslararası hukuk literatüründe sıklıkla tartışılan önemli vakalardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu boyutuyla mesele, Vidmar'ın (2019: 365-383) ilhakı modern uluslararası hukukun öngördüğü meşruiyet standartları açısından karşılaştırmalı biçimde analiz ettiği çalışmada kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Hukuki analizin bu noktasında dürüstlük, uluslararası hukukun bu tür vakalarda neden uygulama güçlüğüyle karşılaştığının da açıkça tartışılmasını gerektirmektedir. İlhakın hukuka aykırılığına ilişkin normatif konsensüs güçlü olmakla birlikte, Rusya'nın Güvenlik Konseyi daimi üyesi sıfatı, olayı BM'nin kolektif güvenlik mekanizması aracılığıyla geri döndürmeyi yapısal olarak olanaksız kılmıştır. Karasinska'nın (2023) işaret ettiği gibi uluslararası hukukta normatif geçerlilik ile fiili icra kapasitesi her zaman örtüşmemektedir. Bu yapısal gerilim, hukuki normların caydırıcılık işlevini tartışmalı hale getirmekte; ilhakı tanımayan ama yaptırım uygulamayan orta güçlerin konumunu Türkiye'nin tutumu dahil hem de normatif açıdan karmaşıklştırmaktadır.

3. Türkiye'nin Tutumu: Katmanlı Bir Analiz

Türkiye'nin Kırım ilhakına verdiği tepki, hukuki, kimliksel, stratejik ve ekonomik unsurların birlikte şekillendirdiği çok katmanlı bir dış politika tutumudur. Bu politika 2014'ten bu yana büyük ölçüde tutarlı kalmış, ancak içerdiği gerilimler nedeniyle hem NATO müttefikleri hem de akademik çevreler tarafından sıkça tartışılmıştır. Söz konusu gerilimi anlamlandırmak, tutumu tek bir değışkene çıkara, kimliğe ya da stratejik hesaba indirgemeyi değil, bu değışkenlerin birbirini nasıl koşullandığını görmeyi gerektirmektedir.

“Stratejik özerklik” kavramı, bu çalışmada yalnızca Gökçe ve Çiçek'in (2025) denge politikası çerçevesine dayandırılmamakta, orta güç dış politikası literatüründeki daha geniş bir teorik mirasa oturmaktadır. Orta güç kavramı, Holbraad (1984) ve Hurrell'nın (2006) çalışmalarında, büyük güç rekabetiyle küçük devlet kırılganlığı arasında sıkışan, ancak ittifak bağlılığı ile bağımsız hareket alanını birlikte yönetmeye çalışan aktif bir dış politika mıntıkası olarak tanımlanmıştır. Kutlay ve Öniş'in (2021, s. 1054) Türk dış politikasını ele alan analizinde ise bu miras somut bir Türkiye vakasına uygulanmış, “stratejik özerklik” arayışının ne salt ittifak sadakati ne de revizyonist bağımsızlık olarak okunabileceği, bunun yerine Batı liderliğindeki hiyerarşik düzeni dengelemeye yönelik yapısal bir güdüden beslendiği savunulmuştur. Bu teorik zemin, H3'ün salt Gökçe ve Çiçek'e (2025) yaslanmaktan

öte, uluslararası ilişkiler literatüründe yerleşik bir orta güç davranış kalıbının Türkiye özelindeki tezahürü olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada kullanılan “stratejik özerklik” modelinin ölçütleri şu dört boyutta işlevselleştirilmektedir: (i) Resmi tanımama - uluslararası kamuoyunda tutarlı biçimde dile getirilen normatif pozisyon; (ii) Yaptırım uygulamama ekonomik ve enerji bağımlılığının fiili maliyetiyle orantılı, seçici bir tercih; (iii) Simetrik erişim hem Rusya hem Ukrayna ile çalışılabilir diplomatik ilişkilerin eş zamanlı sürdürülmesi; (iv) Arabuluculuk kapasitesi — bu erişimin ölçülebilir diplomatik çıktılara (Tahıl Koridoru, esir takasları) dönüştürülmesi. Tablo 1’deki karşılaştırmalı analizde sınıflandırma kriterleri, resmî diplomatik söylemler ve oy davranışı (tanımama boyutu), Avrupa Konseyi ve ABD Hazinesi yaptırım listelerine katılım (yaptırım boyutu), BM kararlarındaki aktif oy kullanımı ve arabuluculuk girişimleri (arabuluculuk boyutu) esas alınarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Kırım İlhakına Yönelik Seçilmiş Devlet Tutumlarının Karşılaştırmalı Analizi (2014-2022)

Devlet / Aktör	Resmi Tanımama	Ekonomik Yaptırım	Ukrayna’ya Askerî Destek	Arabuluculuk Rolü	BMGA 68/262 Oyu
Türkiye	✓ Evet	✗ Hayır	Kısmi (TB2, esir takası)	✓ Aktif	Lehte
ABD	✓ Evet	✓ Kapsamlı	✓ Kapsamlı	Sınırlı	Lehte
Almanya / AB	✓ Evet	✓ Kapsamlı	✓ Kapsamlı	Sınırlı	Lehte
Çin	~ Belirsiz	✗ Hayır	✗ Hayır	Söylemsel	Çekimser
Hindistan	~ Belirsiz	✗ Hayır	✗ Hayır	✗ Yok	Çekimser
Rusya	— İlhak eden taraf	—	—	—	Aleyhte

Kaynak: UNGA 68/262 (2014); Cook (2022); Vorotnyuk (2024); Gökçe ve Çiçek (2025). Tablodaki değerlendirmeler, 2014-2022 dönemini kapsamaktadır.

3.1. Resmi Hukuki Pozisyon ve Diplomatik Pratik

Türkiye’nin Kırım ilhakına yönelik resmi hukuki tutumu, 2014’ten bu yana son derece tutarlı bir seyir izlemiştir. BM Genel Kurulu’nda Türkiye adına söz alan temsilci, 16 Mart referandumunu “Ukrayna Anayasası ve uluslararası belgelerle bağdaşmaz” niteliğiyle “gayrimeşru” ilan etmiş, Türkiye’nin “bu *de facto* durumu tanımadığını” kaydın dışına çıkmayacak biçimde açıkça ifade etmiştir (UN Press Release GA/11493, 2014). Türkiye bu tutumunu söylem düzeyinde sınırlı tutmamış, karara lehte oy kullanarak normatif pozisyonunu diplomatik bir eyleme dönüştürmüştür.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu tutumu birden fazla kritik eşikte kamuoyu önünde güçlü biçimde teyit etmiştir. Ağustos 2019’daki Ukrayna ziyaretinde Erdoğan, “Türkiye Kırım’ın yasadışı ilhakını tanımamış, tanımayacaktır” açıklamasını yapmıştır (Anadolu Ajansı, 2019). Ağustos 2022’deki İkinci Kırım Platformu Zirvesi’nde ise söylem daha da keskin bir çerçeveye oturtuldu: “Türkiye, Kırım’ın ilhakını tanımamakta, bu adımın gayrimeşru ve

hukuk dışı olduğunu ilk günden beri açıklıkla savunmaktadır. Bu sadece hukuki değil, ahlaki temelleri de olan ilkeli bir duruştur" (TRT Haber, 2022). Türk Dışişleri Bakanlığı da bu tutumu kurumsal düzeyde pekiştirmiştir: Bakanlık'ın 17 Mart 2014 tarihli resmi açıklaması referandumu açıkça "uluslararası hukuka aykırı" ilan etmiş (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2014), ardından gelen yıllık Kırım bildirelileri ise tanımama tutumunu dönemselsel olarak yenileyip güçlendirmiştir. Bu ısrarcı tekrarlamalar, tutumun yalnızca siyasi konjonktüre bağlı anlık bir manevra değil, kurumsal düzeyde yerleşmiş ve zaman içinde daha da güçlendirilmiş bir hukuki pozisyonu yansıttığını açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin bu tutumunun ne anlama geldiğini daha iyi kavrayabilmek için karşılaştırmalı bir perspektif gerekmektedir. Batılı NATO üyelerinin politikası üç bileşeni bir arada içermektedir: resmi tanımama, kapsamlı ekonomik yaptırımlar ve Ukrayna'ya kapsamlı askerî yardım. Türkiye bu üçlü bileşenin tamamında değil, yalnızca birinci ve kısmen üçüncü katmanda Batı ile örtüşmektedir. Ekonomik yaptırım uygulamamak Türkiye'yi Batılı müttefiklerinden belirgin biçimde ayırmakta, bu tercih hem normatif hem de stratejik açıdan tartışılmaya devam etmektedir. Bununla birlikte Türkiye, Batılı müttefiklerinin hiçbirinin karşılayamayacağı bir arabuluculuk kapasitesini de korumaktadır, bu kapasitenin 2022 sonrası sürece olan somut katkısı beşinci alt başlıkta ele alınacaktır.

3.2. Kırım Tatarları Faktörü: Kimlik, Kolektif Hafıza ve Dış Politika

Kırım Tatarları meselesi, Türkiye'nin tutumunu salt güç hesabına ya da ittifak mantığına indirgenemeyecek özel bir katman kazandırmaktadır. Wendt'in (1999) Konstruktivizmi bu boyutu kavramsallaştırmada vazgeçilmez bir çerçeve sunmaktadır: kimlik ve normların devlet davranışını maddi çıkarlardan bağımsız olarak biçimlendirebildiğini öne süren bu perspektiften bakıldığında, Türkiye'nin Tatar meselesine verdiği tepki, kendi kimlik coğrafyasının bir parçası olarak hissettiği bir topluluğun kaderine ilişkin derin bir sorumluluk duygusu olarak okunmalıdır.

Tarihsel zemin son derece güçlüdür. On beşinci yüzyıldan on sekizinci yüzyılın sonuna değin dört asır boyunca Osmanlı yönetiminde yaşayan Kırım Tatarları, Türkçeyle yakın akraba bir dili ve Türk-Müslüman kimliğini bugün de canlı biçimde taşımaktadır. 1853-56 Kırım Savaşı ve 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin ardından gerçekleşen büyük göç dalgalarında yüz binlerce Kırım Tatarı Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmış, bu süreç Kırım Tatarlarını Türkiye'nin demografik ve kültürel dokusuna derinlemesine işlemiştir (Saydam, 1997; Şam, 2011). 1944'teki zorla sürgün ise bu bağı kolektif bir travma ve sahiplenme duygusuna dönüştüren kritik tarihsel kırılma noktasını oluşturmaktadır.

Şahin (2015) ve Erkin'in (2020) belgelediği üzere 18 Mayıs 1944 sürgünü, Türk-Kırım Tatar ilişkisinde salt bir tarih bilgisi olarak yer etmemiştir, bu tarih, siyasi konjonktürden bağımsız olarak her Kırım gelişmesinin Türk kamuoyunda derin bir yankı uyandırmasını sağlayan canlı bir duyarlılık zeminini oluşturmakta ve yeniden üretmektedir. Türk parlamentosunun Kırım Tatar sürgününü soykırım olarak tanımaya yönelik yaptığı girişimler, söz konusu tarihin bütünlük bir kimlik politikasına dönüştürüldüğünü göstermektedir.

İlhakın ardından Kırım Tatarlarının maruz kaldığı sistematik baskılar, bu kimlik bağıını çok daha güncel ve siyasi açıdan işlevsel hale getirmiştir. Kırım Tatar Meclisi (Meclis) Rusya tarafından 2016'da "aşırılık yanlısı" ilan edilerek yasaklanmış, önde gelen Tatar isimler başta Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu olmak üzere Kırım'a girişten menedilmiş, aktivistler ve gazeteciler nedensiz gözaltılar ve zorla kaybetmelerle karşı karşıya kalmıştır (Erkin, 2020). BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin raporları bu insan hakları ihlallerini sistematik

biçimde belgelemekte, Tatar topluluğunu orantısız biçimde etkileyen baskıları açıkça kayıt altına almaktadır. Türkiye bu ihlallere kayıtsız kalmamıştır: Erdoğan, Tatar siyasi tutsakların serbest bırakılması için defalarca kamuoyu önünde çağrıda bulunmuş (Anadolu Ajansı, 2024) Türk Dışişleri Bakanlığı ise Kırım'daki durum hakkında düzenli açıklamalar yapmıştır.

Bu gelişmeler konstrüktivist literatürde vurgulanan kimlik ve norm faktörleriyle uyum göstermektedir: Türkiye ile Kırım Tatarları arasındaki bağ, her yeni baskı haberiyle güncellenen ve siyasi olarak yeniden üretilen dinamik bir kimlik pratiği olarak işlev görmektedir. Bu bağ, Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini sürdürürken dahi tanımama söyleminden vazgeçmemesini salt stratejik çıkardan değil, kimliksel bir yükümlülük duygusundan beslenen tutarlı bir politika olarak anlaşılır kılmaktadır.

3.3. Montrö Sözleşmesi, Boğazlar ve Karadeniz Güvenlik Mimarisi

1936 tarihli Montrö Sözleşmesi, Türkiye'nin Kırım politikasını anlamlandırmada vazgeçilmez bir jeopolitik parametre olarak öne çıkmaktadır. Bu sözleşme, Karadeniz'e girişi denetleyen Türk Boğazları üzerinde Türkiye'ye kapsamlı bir yönetim yetkisi tanımakta, kıyı devleti olmayan güçlere ait savaş gemilerinin geçişini hem tonajla hem de maksimum konuşlanma süresiyle sınırlandırmaktadır. Waltz'ın (1979) Savunmacı Neorealizm perspektifinden bakıldığında bu sözleşme, Türkiye'ye ittifak içindeki özerkliğini korumasına imkân tanıyan biçimsel bir yapısal kaldıraç işlevi görmektedir: hem Rusya'ya hem de kıyı dışı NATO güçlerine karşı eş zamanlı bir denge aracı. Karadeniz'in jeopolitik tarihi ve stratejik önemi King'in (2004) Oxford University Press yayını olan kapsamlı monografisinde derinlemesine ele alınmaktadır; bu çalışma Karadeniz havzasının güç ilişkileri açısından tarihsel sürekliliklerini ortaya koyması bakımından temel bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Sözleşmenin stratejik önemi, 2022 krizi bağlamında somut bir pratiğe dönüştü. Şubat 2022'de Rusya'nın tam ölçekli Ukrayna işgalini başlatmasının ardından Türkiye, Montrö'nün 19. maddesinin savaş koşullarında Boğazlarda kısıtlama uygulanmasına olanak tanıyan hükmünü devreye sokarak tüm savaş gemilerinin geçişini kapattı. Bu kararın askerî etkisi somuttur: Karadeniz'deki Rusya Donanması, Akdeniz'deki birliklerle takviye edilemez hale geldi. Lieber Institute West Point (2022), bu uygulamanın Rus deniz kuvvetlerinin bölgedeki manevra kapasitesini fiilen sınırladığını belgelemiştir.

Aydın ve Aydıntaşbaş'ın (2025) analizinde vurgulanan bir husus, bu kararın yalnızca Rusya'ya yönelik bir hamle olarak değerlendirilmemesi gerektiğidir: dışlama ilkesi, kıyı dışı NATO üyelerini de kapsamaktaydı. Bu iki yönlü uygulama, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ni ittifak yükümlülüklerini yerine getirirken ittifak içindeki stratejik özerkliğini de korumanın aracı olarak ne denli bilinçli biçimde kullandığını gözler önüne sermektedir. Davutoğlu'nun (2001) “merkez ülke” vizyonu bu yaklaşımı teorik düzlemde desteklemektedir. Bu perspektife göre Karadeniz yalnızca savunulması gereken bir çevre değil, aktif biçimde yönetilmesi gereken bir stratejik alan olarak görülmektedir.

Montrö Sözleşmesi'ni daha geniş bir perspektiften değerlendiren Çelikpala (2015, s. 138), Türkiye'nin Karadeniz politikasının 1990'lardan bu yana istikrarlı bir biçimde bölgesel denge ve arabuluculuk kapasitesi ilkeleri üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Bu tarihsel tutarlılık, 2022 kararını anlık bir taktik manevradan öte, yerleşik bir stratejik doktrininin pratiği yansıması olarak konumlandırmaktadır.

3.4. Türkiye-Rusya Ekonomik Karşılıklı Bağımlılığı: Kısıtlayıcı Değişken

Türkiye'nin tutumunu şekillendiren dördüncü temel etken, Rusya ile sürdürülen köklü ekonomik karşılıklı bağımlılıktır. Bu boyut, özellikle Türkiye'nin neden Batılı müttefiklerinin uyguladığı kapsamlı yaptırım politikasına katılmadığını anlamlandırmak açısından kritik önem taşımaktadır.

Çelikpala (2015) ve Yılmaz (2010), Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Türkiye-Rusya ekonomik ilişkilerinin geçirdiği dönüşümü ayrıntılı biçimde belgelemiştir. 2000'li yılların başında hız kazanan bu dönüşüm, enerji, turizm ve inşaat sektörlerinde derinleşen ve karşılıklı çıkara dayanan bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Söz konusu dönemde iki ülke ilişkisini sekteye uğratma potansiyeli taşıyan krizlerin Suriye politikasındaki ayrışmalar, Türk müteahhitlerin Rusya'daki hukuki sorunları, enerji fiyatı anlaşmazlıkları ilişkinin bütününe koparamamasının temel nedeni de bu derin ekonomik karşılıklı bağımlılıktır (Günay, 2024). Gökçe ve Çiçek'in (2025) güncel analizi, bu karşılıklı bağımlılığın somut boyutlarını üç ana başlık altında özetlemektedir: Rusya, Türkiye'nin doğal gaz ithalatının yaklaşık yüzde kırkını sağlamaktaydı, Rusya kaynaklı turistler 2013'te 4,5 milyonu aşarak Türkiye'nin en büyük turizm gelir kaynağı konumuna gelmişti, TürkAkım boru hattı projesi ise her iki ülke için onlarca milyar dolarlık yatırım taahhüdünü temsil etmekteydi.

Bu yapısal bağımlılık, Türkiye'nin geniş çaplı ekonomik yaptırım uygulamasının fiili maliyetini Batılı müttefiklerinkine kıyaslanmayacak ölçüde yükseltmektedir. Bu gözlem eleştiri değil, gerçekçi bir tespit olarak okunmalıdır: Almanya da yıllarca Rusya doğal gazına bağımlılığını yaptırım politikasının sınırlarını belirleyen yapısal bir etken olarak kabul etmiştir. Türkiye'nin bu gerçeği açıkça dile getirmek yerine stratejik özerklik retorikleriyle örtmesi, tutumun iç tutarlılığını değil, diplomatik iletişim biçimini etkilemektedir (Gökçe & Çiçek, 2025).

Bununla birlikte ekonomik karşılıklı bağımlılığın 2022 krizinin ardından nasıl bir dönüşüm geçirdiği dikkat çekicidir. Rus turizmi, yaptırımların ve ruble değer kaybının etkisiyle önemli ölçüde geriledi, enerji çeşitlendirmesine yönelik Türk yatırımları hız kazandı, öte yandan Türkiye, Batı ile Rusya arasındaki ticaret akışlarında belirli kanalları açık tutması nedeniyle Batılı hükümetlerin baskısıyla karşı karşıya kaldı. Bu değişen denge, salt ekonomik çıkar hesabının statik bir değişken olmadığını, ilişki sürekliliğinin ekonomik maliyetlerini düşürebilecek dinamik bir etkene dönüşebildiğini göstermektedir.

3.5. Arabuluculuk Kapasitesi ve 2022 Sonrası Stratejik Değer

Türkiye'nin ilhakı tanımama tutumunu ekonomik yaptırımlardan ayırması, 2022'de başlayan savaşa birlikte yeni bir diplomatik alan yaratmıştır ve Türkiye'nin arabuluculuk rolünü güçlendirmiştir. Bu değer kaynağı, her iki tarafla hem Rusya hem Ukrayna hem de Batılı müttefiklerle çalışabilir ilişkileri sürdürmenin korunmasında yatmaktadır.

Bu kapasitenin en çarpıcı tezahürü, Temmuz 2022'de Türkiye ile BM'nin ortak arabuluculuğuyla imzalanan Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması'dır. Bu anlaşma, Rusya'nın deniz ablukasını kısmi olarak kaldırmasını, Ukrayna tahıllarının uluslararası pazarlara ulaşmasını ve bu yolla küresel gıda güvenliği krizinin derinleşmesinin önüne geçilmesini sağladı (Vorotnyuk, 2024). Dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ve Savunma Bakanı Akar hem Moskova hem de Kiev ile yürütülen yoğun müzakerelerde etkin bir kolaylaştırıcı rolü üstlendi. Bu işlev, yaptırım uygulamayan bir ülkenin Rusya ile ilişkisini, ilhakı tanımayan bir ülkenin Ukrayna ile güvenilirliğini ve NATO üyesi olmanın sağladığı Batı ile diplomatik ağı eş zamanlı olarak gerektirmekteydi. Bunun yanı sıra Türkiye, Ukrayna ile Rusya

arasındaki ikili esir ve sivil takas operasyonlarında da etkin bir arabuluculuk rolü üstlendi. Vorotnyuk'un (2024) belgelediği üzere bu takaslar, birden fazla operasyonda yüzlerce kişiyi kapsadı ve her iki tarafın da diplomatik kanallarını açık tutmaya razı olduğu tek üçüncü tarafın Türkiye olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu tablonun teorik içerimi son derece önemlidir: Denge politikasının pratikte ürettiği arabuluculuk kapasitesi, salt sembolik değil, somut insani sonuçlar üreten bir değer ifade etmektedir.

Türkiye'nin bu konumunu sorgulayan eleştirilerin normatif ağırlığını da görmezden gelmek mümkün değildir. Batılı hükümetler ve akademisyenler, yaptırım uygulamama tercihinin Rusya'nın ilhak maliyetini düşürerek uluslararası hukuk normlarının caydırıcılığını uzun vadede zayıflattığını ileri sürmektedir. Bu argüman, uluslararası düzenin hangi araçlarla korunacağına ilişkin köklü bir değer tercihinin yansımaktadır. Öte yandan Türkiye, bu eleştiriye fiili arabuluculuk başarısını referans göstererek yanıt vermektedir: uygulamalı bir yaptırım politikasının Tahıl Koridoru anlaşmasını ya da esir takaslarını mümkün kılmayacağı sorusu, normatif açıdan yanıtsız kalmaya devam etmektedir.

Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması'nın somut boyutları incelendiğinde Türkiye'nin arabuluculuk kapasitesinin ne denli çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu daha net görülmektedir. Temmuz 2022'de İstanbul'da imzalanan anlaşma, Temmuz 2022'den Temmuz 2023'e uzanan bir yıllık süreçte Afrika ve Orta Doğu başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yönelik 32 milyondan fazla ton gıdanın ihracatına olanak tanıdı (Vorotnyuk, 2024; Cagaptay, 2023). Bu rakam, anlaşmanın salt sembolik bir diplomatik başarı olmadığını, ölçülebilir insani çıktılar üreten işlevsel bir mekanizma olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Rusya'nın Temmuz 2023'te anlaşmadan tek taraflı çekilmesi ise farklı bir analitik çıkarımı gündeme taşımaktadır: Türkiye'nin arabuluculuk kapasitesi, tarafların karara uyum göstermesini zorlayacak mekanizmadan yoksun olmakla birlikte, diyalogu mümkün kılan yapısal koşulları inşa etme ve sürdürme becerisi açısından rakipsiz kalmaktadır.

2022 sonrası dönem, Türkiye'nin stratejik özerkliğinin H3'ü destekleyen en güçlü ampirik kanıtlarını ortaya koymaktadır. Bir yanda Türkiye, Ukrayna'ya Bayraktar TB2 insansız hava aracı satışını sürdürerek Kiev'e askeri destek vermiş, öte yanda Rus turizmini ve enerji alımlarını koruyarak Moskova ile ekonomik ilişkilerini sürdürmüştür. Cagaptay'ın (2023) The Washington Institute'teki analizinde vurguladığı üzere Türkiye, Rusya'ya yönelik Batı yaptırımlarının dışında kalarak Batı'nın elde edemeyeceği bir çift taraflı erişim konumu oluşturmıştır. Aydın ve Aydıntaşbaş'ın (2025) Karadeniz güvenlik mimarisine ilişkin değerlendirmesi de Türkiye'nin bu çift taraflı pozisyonunu 2014 politikasının doğal bir uzantısı olarak tespit etmektedir: stratejik özerklik, anlamını kısmen de 2022 krizinin Türkiye'nin arabuluculuk kapasitesini fiilen geçерleme fırsatından kazanmaktadır. Bu çerçevede incelenen diplomatik kapasite, Türkiye'nin H3 kapsamındaki "stratejik özerklik" modelinin en somut ve ölçülebilir çıktısı olarak değerlendirilmelidir.

3.6. İç Politika, Diaspora ve Kamuoyu: Göz ardı Edilen Değişkenler

Türkiye'nin Kırım politikasını biçimlendiren dış etkenler jeopolitik hesaplar, ittifak yükümlülükleri, ekonomik bağımlılık önceki alt başlıklarda kapsamlı biçimde ele alınmıştır. Ancak bu çalışmanın teorik çerçevesi, Türk iç siyasi dinamiklerini ve kamuoyu baskısını bağımsız açıklama değişkeni olarak yeterince dikkate almamaktadır. Bu eksiklik, ilerideki araştırmalar için verimli bir alan oluştururken mevcut analizin sınırlılıkları arasında açıkça kabul edilmelidir.

Diaspora boyutu bu bağlamda özellikle belirleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye'de beş milyonu aşkın Kırım Tatar kökenli yurttaşın yaşadığı tahmin edilmekte, bu topluluk

siyasi olarak örgütlü ve seçim dönemlerinde görece etkili bir baskı grubu niteliği taşımaktadır (Şam, 2011). Kırım ilhakına yönelik kamuoyu tepkisi hem milliyetçi-muhafazakâr hem de sol-laik siyasi çevrelerde belirgin biçimde olumsuz bir seyir izlemiş, bu tablo hükümetin tanımama tutumunu destekleyen bir iç siyasi zemin oluşturmuştur. Kadir Has Üniversitesi'nin yıllık Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması'nın (2013-2022) bulguları, Türk kamuoyunun Rusya'ya yönelik güven düzeyinin bu dönemde sürekli düşük seyrettiğini ortaya koymaktadır, bu bulgu, hükümetin ekonomik iş birliğini sürdürürken normatif mesafeyi koruyan tutumunun iç kamuoyuyla uyum içinde olduğuna işaret etmektedir.

İç siyasi rekabet de bu tabloyu karmaşıklaştırmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin Kırım konusundaki tutumları, iktidarın izlediği politikayı hem destekler hem de farklı gerekçelerle eleştirir niteliktedir: MHP Tatar dayanışmasını öne çıkarırken CHP Batı'ya yaptırım uyumu konusunda daha sert bir çizgi talep etmiştir. Bu çok sesli iç siyasi tablo, hükümetin diaspora baskısı ile Rusya ile ilişkileri dengeleyen orta yolun aynı zamanda seçimsel bir hesaplama ile örtüştüğünü göstermektedir. Sonuç bölümünde de vurgulandığı üzere iç belgelere erişimin kısıtlılığı bu boyutun kesin biçimde açıklanmasını güçleştirmektedir, ancak mevcut kamuya açık kanıtlar, iç politika dinamiklerinin dış politika çıktısını bağımsız olarak biçimlendirdiğini yadsımanın güç olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Rusya Federasyonu'nun 2014 yılında gerçekleştirdiği Kırım ilhakının uluslararası hukukun hangi boyutlarını ihlal ettiğini, Türkiye'nin bu meseleye yönelik tutumunu belirleyen hukuki ve jeopolitik dinamiklerin neler olduğunu ve bu tutumun uluslararası hukuk normlarının etkinliği açısından ne anlam taşıdığını sormuş; bu üç soruya birbirini destekleyen bulgularla yanıt vermiştir. Kırım'ın ilhakı, BM Şartı'nın kuvvet kullanma yasağını, Budapeşte Mutabakatından ve 1997 Dostluk Antlaşması'ndan doğan antlaşmaya dayalı yükümlülükleri ve örf-adet uluslararası hukukunu açıkça ihlal etmektedir. Rusya'nın ileri sürdüğü self-determinasyon gerekçesi, hem usul bakımından (askeri işgal altında yapılan referandum) hem de hüküm bakımından (çalışma boyunca belgelenen düzeltici ayrılma eşiklerinin karşılanmaması) dayanaksız kalmaktadır. Türkiye'nin tutumu ise ilhakı tanımama ile yaptırım uygulamama arasındaki stratejik süreklilik üzerine kurulmuş kendine özgü bir model olarak tanımlanabilir: ne Batılı ittifak düzenine tam entegrasyon, ne de Rusya yanlısı bir konumlanma.

Çalışmanın temel bulguları üç düzeyde birleşmektedir. İlk olarak, ilhakın uluslararası hukuku çok katmanlı biçimde ihlal ettiği saptanmıştır: kuvvet kullanma yasağı çiğnenmekte, antlaşmadan doğan yükümlülükler denetim altında yapılan bir referandumla meşrulaştırılmaya çalışılmakta, self-determinasyon argümanı ise hem usul hem de hüküm bakımından karşılıksız kalmaktadır. İkinci olarak, Türkiye'nin tutumu tek bir değişkenle açıklanamaz: Savunmacı Neorealizm Montrö Sözleşmesi'nden kaynaklanan yapısal çıkarı ve Karadeniz denge güdüsünü açıklarken, Konstrüktivizm Kırım Tatarlarıyla kurulan kimlik bağının ve 1944 sürgününün Türk dış politikası üzerindeki ahlaki-normatif ağırlığını ortaya koyar; Davutoğlu'nun merkez ülke vizyonu ise bu iki katmanı birleştiren jeostratejik çerçeveyi sağlar. Üçüncü olarak, Türkiye'nin tutumu özgün bir "stratejik özerklik" modelinin varlığına işaret etmektedir. Bu modelin en somut çıktısı 2022 Karadeniz Tahıl Koridoru müzakerelerinde gözlemlenen arabuluculuk kapasitesidir: her iki tarafla eş zamanlı diplomatik ilişki sürdürebilme becerisi, yalnızca yaptırım uygulamayan değil aynı zamanda tanımama tutumu aracılığıyla güvenilirliğini koruyan bir konumlanmanın ürünüdür.

Türkiye'nin davranışını tek bir paradigmayla açıklamak, analizin önemli boyutlarını gözden kaçırmak sonucunu doğurur. Salt Neorealizm Kırım Tatarlarına yönelik normatif yükümlülük duygusunu kavrayamazken, salt Konstrüktivizm Montrö Sözleşmesi'nin sağladığı yapısal kaldıraça gereken ağırlığı vermez. Eklektik teorik çerçeve ise tam da bu noktada analitik katkısını ortaya koymaktadır: kimlik, çıkar ve strateji, Türkiye vakasında birbirini dışlamayan tamamlayıcı bileşenler olarak işlemektedir. Bu bulgu, orta güç dış politikası literatürüne somut bir katkı sunmaktadır: ittifak yükümlülükleri, tarihsel kimliksel bağlar ve bölgesel stratejik hesaplar eş zamanlı devreye girebilir ve birbirini dışlamadıkları durumlarda özgün bir hareket alanı yaratabilir.

Çalışmanın bazı metodolojik sınırlılıkları bulunmaktadır. Türk karar alma sürecine ilişkin kabine görüşmeleri, diplomatik yazışmalar ve istihbarat değerlendirmeleri gibi iç belgeler gizlilik kapsamında erişime kapalı olduğundan analiz kamuya açık açıklamalara ve dolaylı kanıtlara dayanmaktadır. Bu durum karar alma sürecinin iç dinamiklerine yönelik yorumları kesin olmayan tahminler düzeyinde tutmaktadır. Zaman çerçevesinin 2022 öncesiyile sınırlı kalması da bir kısıtlama oluşturmaktadır: 2022 sonrası dönem, Türkiye'nin konumlanmasına getirdiği yeni dinamikler bakımından bağımsız bir incelemeyi hak etmektedir. Son olarak, diaspora baskısı ve kamuoyu algısı gibi iç politika etkenlerini bağımsız açıklama değişkenleri olarak yeterince ele almak bu çalışmanın teorik kapsamının ötesinde kalmaktadır.

Gelecekteki araştırmalar için üç öncelikli yönelim önerilmektedir. İlk olarak, Türkiye'nin 2022 sonrası politikasının derinlemesine incelenmesi; özellikle Tahıl Koridoru müzakerelerindeki rolünün ve Montrö Sözleşmesi uygulamasının ayrıntılı biçimde ele alınması gerekmektedir. İkinci olarak, Türkiye'nin tutumunun Hindistan ve Güney Afrika gibi benzer denge stratejileri izleyen ülkelerle karşılaştırmalı analizi, "stratejik özerklik" modelinin ne ölçüde genelleştirilebilir olduğunu sınavacaktır. Üçüncü olarak, ilhakin uluslararası hukuk normlarının etkinliği üzerindeki uzun vadeli etkisinin sistematik ölçümü, disiplinler arası çalışmalar için zengin bir araştırma alanı olmayı sürdürmektedir.

Çatışma Beyanı:

Bu makalede herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yapay Zekâ Kullanım Bildirimi:

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında yazar, yalnızca metnin okunabilirliğini arttırmak, dil bilgisi hatalarını düzeltmek ve akışı iyileştirmek amacıyla Claude Sonnet 5.0 ve çeviri desteği almak maksadıyla DeepL yapay zekâ araçlarından yararlanmıştır. Bu ve benzeri teknolojiler içerik üretmek, bilimsel çıkarımlar yapmak ve bilimsel önerilerde bulunmak için kullanılmamıştır. Yapay zekâ destekli araçların kullanımı yazarın denetimi ve kontrolü altında gerçekleştirilmiş ve ortaya çıkan metin yazar tarafından dikkatlice gözden geçirilip düzenlenmiştir. Yapay zekâ sistemlerinin zaman zaman eksik, hatalı veya ön yargılı içerik üretebileceği göz önünde bulundurularak, çalışmanın tüm içeriğine ve doğruluğuna ilişkin nihai sorumluluk yazara aittir.

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı (2019, Ağustos 23). Erdoğan: Kırım'ın yasa dışı ilhakını tanımıyoruz. NTV. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-kirimin-ilhakini-tanimiyoruz,VEq6h3XT1EaB-PJevnRhaw>
- Anadolu Ajansı. (2024, Ağustos 11). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kırım'ın Ukrayna'ya iadesi, uluslararası hukukun gereğidir*. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kirimin-ukraynaya-iadesi-uluslararası-hukukun-geregidir-877114.html>
- Arı, T. (2013). *Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, hegemonya, işbirliği* (8. baskı). MKM Yayınları.
- Aydın, M., & Aydıntaşbaş, A. (2025). *Bridging the Bosphorus: How Europe and Turkey can turn tiffs into tactics in the Black Sea*. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/publication/bridging-the-bosphorus-how-europe-and-turkey-can-turn-tiffs-into-tactics-in-the-black-sea/>
- Bingöl, O. (2014). Ukrayna krizinin ulusal, bölgesel-küresel bağlamı ve gelecek öngörülere. *Karadeniz Araştırmaları*, 41(41), 15-38. <https://doi.org/10.12787/KARAM826>
- Cagaptay, S. (2023, Mart 7). *Unpacking Turkey's non-binary Ukraine war policy*. The Washington Institute for Near East Policy. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/unpacking-turkeys-non-binary-ukraine-war-policy>
- Christakis, T. (2014). Self-determination, territorial integrity and fait accompli in the case of Crimea. *Heidelberg Journal of International Law / ZaöRV*, 75(1), 75-100. <https://ssrn.com/abstract=2531321>
- Cook, S. A. (2022, 3 Mart). *Where Turkey stands on the Russia-Ukraine war*. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/in-brief/where-turkey-stands-russia-ukraine-war>
- Çelikpala, M. (2015). Rekabet ve işbirliği ikileminde yönünü arayan Türk-Rus ilişkileri. *Bilgi Dergisi*, (72), 117-144.
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*. Küre Yayınları.
- Derman, G. S., & Ongarova, Y. (2014). Ukrayna'da siyasi kriz. *Karadeniz Araştırmaları*, 42(42), 11-23.
- Erkin, B. (2020). *76 yıl önce yaşanan trajedi: Kırım Tatarlarının sürgünü*. Türkiye Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV). <https://www.tasav.org/index.php/76-yil-once-yasanan-trajedi-kirim-tatarlarinin-surgunu.html>
- European External Action Service. (2020, Aralık 7). *EU statement — United Nations General Assembly: Resolution on the militarization of Crimea*. https://www.eeas.europa.eu/delegations/un-new-york/eu-statement-%E2%80%93-united-nations-general-assembly-ruling-resolution-militarization-autonomous-republic_en
- Fisher, A. W. (1978). *The Crimean Tatars*. Hoover Institution Press.
- Gökçe, A. F., & Çiçek, M. Ş. (2025). Rusya-Ukrayna savaşında Türkiye'nin denge politikası. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 579-593. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1520417>
- Günay, H. (2024). 2010-2016 yılları arasında Türkiye-Rusya ilişkilerini sekteye uğratma ihtimali olan olaylar üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Afro-Avasya Araştırmaları Dergisi*, 9(17), 20-33.
- Gürseler, C. (2015). Rusya Federasyonu'nda azınlık politikaları ve Kırım Tatarları. *Karadeniz Araştırmaları*, 12(46), 61-77.
- Hetherington, K., Beta, S., & Williams, P. R. (2025, Şubat 13). The legal case for Ukraine's territorial reintegration. *Public International Law & Policy Group*. <https://www.publicinternationalallawandpolicygroup.org/lawyring-justice-blog/2025/2/13/legal-basis-for-ukraines-territorial-reintegration>
- Holbraad, C. (1984). *Middle powers in international politics*. St. Martin's Press.
- Hurrell, A. (2006). Hegemony, liberalism and global order: What space for would-be great powers? *International Affairs*, 82(1), 1-19. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2006.00512.x>
- İnalcık, H. (1942). Yeni vesikalara göre Kırım Hanlığının Osmanlı tâbîliğine girmesi ve ahidname meselesi. *Belleten*, 8(30), 185-229.
- Kadir Has Üniversitesi. (2013-2022). *Türk dış politikası kamuoyu algıları araştırması* [Yıllık raporlar]. Kadir Has Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi. <https://www.khas.edu.tr/samer>
- Karasinska, H. (2023). *The 2014 Crimean crisis: Collective self-determination, territorial integrity, and legitimacy under international law*. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=4874065>
- Kırımlı, H. (1996). *National Movements and National Identity Among the Crimean Tatars (1905-1916)*. Brill.
- King, C. (2004). *The Black Sea: A History*. Oxford University Press.
- Kirchner, S. (2015). Illegality of the annexation of Crimea and Sevastopol. *Baltic Journal of Law & Politics*, 8(1), 40-66.
- Koçak, M. (2015). *Bölgesel çatışmadan küresel krize Doğu Ukrayna*. SETA Yayınları.

- Kurat, A. N. (1972). *Türkiye ve İdil Boyu: 1569 Astrahan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kutlay, M. ve Öniş, Z. (2021). Turkish foreign policy in a post-western order: Strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*, 97(4), 1085-1104. <https://doi.org/10.1093/ia/iab094>
- Kütükçü, M. A. (2004). Uluslararası hukukta self-determinasyon hakkı ve Türk cumhuriyetleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 259-276.
- Lieber Institute West Point. (2022). *Ukraine symposium: The Montreux Convention and Turkey's impact on Black Sea operations*. Lieber Institute Blog. <https://lieber.westpoint.edu/montreux-convention-turkeys-impact-black-sea-operations/>
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton.
- Murswiek, D. (1993). The issue of a right of secession reconsidered. In C. Tomuschat (Ed.), *Modern law of self-determination* (pp. 21-39). Martinus Nijhoff.
- Oeter, S. (2010). Self-determination. In B. Simma, D.-E. Khan, G. Nolte, & A. Paulus (Eds.), *The Charter of the United Nations: A commentary* (3rd ed., pp. 313-334). Oxford University Press.
- Özcan, K. (2015). Kırım Türklerinin sürgünü ve vatana dönüş mücadelesi 1944-1990. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 6(32), 51-88.
- Pohl, J. O. (1999). *Ethnic Cleansing in the USSR, 1937-1949*. Greenwood Press.
- Saydam, A. (1997). *Kırım ve Kafkas göçleri (1856-1876)*. TTK Yayınları.
- Smirnov, V. D. (2016). *Osmanlı dönemi Kırım Hanlığı* (D. A. Batur, Çev.). Selenge Yayınları.
- Sönmezoglu, F. (2019). *Uluslararası politika ve dış politika analizi* (7. baskı). Der Yayınları.
- Şahin, C. (2015). Rus yayılmacılığına bir örnek: 1944 Kırım Türklerinin sürgünü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 326-340. <https://doi.org/10.17719/JISR.20153913754>
- Şam, E. A. (2011). *Kırım Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya yapılan göçler ve Amasya'da iskân edilenler*. Pegem Yayınları.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2014, Mart 17). *17 Mart 2014, Kırım'da Düzenlenen Referandum Hk.* [Basın duyurusu, No. 86]. https://www.mfa.gov.tr/no_-78_-18-mart-2014_-kirim-da-duzenlenen-referanduma-iliskin-aciklama.tr.mfa
- Taşdemir, F. ve Özer, A. (2015). Uluslararası hukuk açısından Kırım sorunu: Kosova'nın rövanşı mı? *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 43-61.
- TRT Haber. (2022, Ağustos 23). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kırım Tatar soydaşlarımızın güvenliği Türkiye'nin öncelikleri arasındadır. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaşkanı-erdogan-kirim-tatar-soydaşlarımızın-güvenliği-türkiyenin-öncelikleri-arasındadır-703270.html>
- United Nations General Assembly. (2014, Mart 27). *Resolution 68/262: Territorial integrity of Ukraine* [A/RES/68/262]. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf
- United Nations Meetings Coverage. (2014, Mart 27). General Assembly adopts resolution calling upon states not to recognize changes in status of Crimea region [GA/11493]. *UN Press*. <https://press.un.org/en/2014/ga11493.doc.htm>
- United Nations Meetings Coverage. (2020, Aralık 7). Resolutions calling on withdrawal of forces from Crimea [GA/12295]. *UN Press*. <https://press.un.org/en/2020/ga12295.doc.htm>
- United Nations Security Council. (2014). *Security Council meetings on Ukraine*. <https://www.un.org/securitycouncil/content/ukraine>
- Ürekli, M. (1989). *Kırım Hanlığının kuruluşu ve Osmanlı himayesinde yükselişi (1441-1569)*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- van den Driest, S. F. (2015). Crimea's separation from Ukraine: An analysis of the right to self-determination and (remedial) secession in international law. *Netherlands International Law Review*, 62(3), 329-363. <https://doi.org/10.1007/s40802-015-0043-9>
- Vidmar, J. (2019). The Annexation of Crimea and the Boundaries of the Will of the People. *German Law Journal*, 16(3), 365-383. <https://doi.org/10.1017/S2071832200020903>
- Vorotnyuk, M. (2024, Eylül 16). *Part 1: Political and diplomatic dialogue — Challenges and opportunities for Black Sea cooperation between Turkey and the West*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/part-1-political-and-diplomatic-dialogue-challenges-and-opportunities-for-black-sea-cooperation-between-turkey-and-the-west-in-the-post-2022-environment/>
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.
- Williams, B. G. (2001). *The Crimean Tatars: The Diaspora Experience and the Forging of a Nation*. Brill.

- Yılmaz, E. A. (2021). Turkish foreign policy in a neorealist framework: Bilateral relations since 2016. *Middle East Policy*, 28(3-4), 144-158. <https://doi.org/10.1111/mepo.12577>
- Yılmaz, M. E. (2010). Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk-Rus ilişkileri. *Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Akademik Fener Dergisi*, 13(1), 27-41.
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods* (5th ed.). SAGE Publications.
- Zeldin, W. (2014, Nisan 2). *United Nations: Resolution declares Crimea referendum invalid*. Library of Congress Global Legal Monitor. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2014-04-02/united-nations-resolution-declares-crimea-referendum-invalid/>